

11. Booth, T., Ainscow, M., & Kingston, D. Index for inclusion developing play, learning and participation in yearly years and childcare. CSIE, 2006. P. 21. [in English].

12. Prokhorenko, L., Sokolova, H., Forostian, O., Kravets, Y., & Horbatiuk, O. (2022). Typology of competence characteristics of pupils with intellectual disabilities. Amazonia Investiga, 11(55), 172-181. <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/issue/view/56/Amazonia%20Investiga%20Vol%2011%20No%2055%20%282022%29>
<https://doi.org/10.34069/AI/2022.55.07.18> [in English].

УДК 376. 37

Людмила Трофименко,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України

luda.trofymenko@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9062-0294>

Researcher ID P-8069-2016

Liudmyla Trofymenko,

PhD, Senior Researcher,

Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology of the NAES of Ukraine the Department of Speech-language Pathology, Kyiv, Ukraine

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

м. Київ, Україна

вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

9, M. Berlinskogo Str., Kyiv, 04060, Ukraine

СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З АЛАЛІЄЮ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

STRATEGIES FOR SUPPORTING CHILDREN WITH ALALIYA IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Анотація. Статтю присвячено важливій проблемі підтримки дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з алалією у процесі здобуття знань у закладах освіти, а також вдома. Зазначається, що істотні порушення мовленнєвого розвитку за наявності певних особливостей, пов'язаних з дефіцитом основних компонентів мовленнєвої функції, зумовлюють необхідність розроблення адекватної стратегії навчання і виховання дітей з алалією. Алалія, як важке порушення мовлення, може ускладнити процес опанування знань та комунікації і тому потребує особливої уваги та індивідуального підходу до навчання, виховання і соціалізації дітей.

У статті представлено шляхи психолого-педагогічної допомоги дітям з алалією в закладах не тільки спеціального, а й інклюзивного навчання. Рекомендації для фахівців структуровано за розділами: загальні напрями, підтримка на уроці та в позаурочний час, взаємодія фахівців і родини.

На основі даних спеціальних досліджень, які базуються на аналізі наукової та методичної літератури, отриманих результатів від практиків, представлено шляхи та методи спеціальної роботи, які сприяють ефективній інтеграції дітей у процес безпосереднього навчання на уроці та в позаурочний час, та можуть допомогти спеціалістам глибше зрозуміти специфіку супроводу дітей з тяжкими порушеннями мовлення в освітньому просторі. Враховано сучасні стратегії підтримки дітей з особливими мовленнєвими потребами, включно зі спеціальною психолого-педагогічною підтримкою, шляхами залучення дитини до комунікативних ситуацій, використання альтернативних засобів

спілкування, інноваційними підходами до навчання і виховання та іншими видами роботи.

Розглядаються можливості створення та використання індивідуалізованих навчальних підходів та технологій, які допомагають у подоланні комунікативних бар'єрів, варіанти адаптації навчального матеріалу, соціальної адаптації учнів з алалією.

Автор досліджує важливі аспекти створення інклюзивного середовища, де діти з особливими мовленнєвими потребами можуть розкрити свій потенціал і досягти успіху навіть у ситуації мовленнєвих і освітніх обмежень завдяки обхідним шляхам, пристосуванням самої дитини до важкого мовленнєвого порушення.

Матеріали статті можуть бути корисними для вчителів-логопедів, вчителів, психологів, батьків, фахівців ІРЦ, спеціалістів з реабілітації і мають значення для підвищення якості освіти і виховання дітей з алалією.

Ключові слова: алалія; тяжкі порушення мовлення; особливі мовленнєві потреби; діти дошкільного та молодшого шкільного віку; інклюзія; освітнє середовище; педагогічна підтримка.

Abstract. The article is devoted to the important problem of supporting children of different age groups with alalia in the context of the educational environment. It is noted that significant disorders of speech development in the presence of certain features associated with the insufficiency of the main components of the speech function necessitate the development of new approaches and strategies for the education and upbringing of children with severe speech disorders, in particular with alalia. Alalia is a severe speech disorder that can complicate the learning and communication process. This requires special attention and an individual approach to the education and upbringing of a certain category of children.

The article presents the ways of psychological and pedagogical support, the main methods of pedagogical assistance for children of preschool and primary

school age with severe speech disorders in institutions of not only special, but also inclusive education. The article also contains sections: the interaction of professionals and the family, support in class and extracurricular time, the social effect of supporting a child with alalia.

Based on the analysis of special studies, the ways and methods of special work are presented, which contribute to the effective integration of children into the process of direct learning during school and extracurricular hours. This can help specialists to better understand the specifics of accompanying children with severe speech disorders in the educational space. Modern strategies for supporting children with special speech needs are taken into account, including special psychological and pedagogical support, ways of involving the child in communicative situations, the use of alternative means of communication, innovative approaches to education and upbringing and other strategies.

Important aspects of creating an inclusive environment where children with special speech needs can reach their potential and achieve success even in situations of speech and educational limitations are explored.

The possibilities of creating and using individualized educational approaches and technologies that help in overcoming communication barriers, options for adapting educational material, and social adaptation of students with alalia are considered.

The materials of the article can be useful for speech therapists, teachers, psychologists, parents, rehabilitation specialists and are aimed at improving the quality of education and upbringing of children with alalia.

Key words: alalia; severe speech disorders; special speech needs; children of preschool and primary school age; inclusion; educational environment; pedagogical support.

Актуальність дослідження. Проблема супроводу і підтримки дітей з алалією в освітньому процесі є сьогодні надзвичайно актуальною з кількох важливих причин. Діти з

тяжкими порушеннями мовлення, зокрема з алалією, потребують спеціальної підтримки в навчанні та позаурочний час, що зумовлено специфічним перебігом, становленням та розвитком мовленнєвої функції і, у зв'язку з цим, певними функціонально-мовленнєвими труднощами, які перешкоджають академічній успішності та створюють навчальні бар'єри на шляху до опанування знань, умінь і навичок. Така специфіка потребує від фахівців більш глибокого розуміння потреб у сфері навчання дітей, які мають особливі мовленнєві потреби та комунікативні проблеми. Сучасні освітні системи ставлять перед собою завдання забезпечити доступ до якісної освіти дітям з особливими мовленнєвими і освітніми потребами. Дослідження у цій сфері сприяють розробленню ефективних педагогічних методів та стратегій підтримки дітей зазначеної категорії.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях зазначається, що недостатність вербальних засобів спілкування обмежує можливості дітей у взаємодії із дорослими, однолітками, стає перепорою в формуванні навчальної та ігрової діяльності (І. Баранець, І. Брушневська, І. Марченко, Ю. Рібцун, Н. Січкарчук, Є. Соботович, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.). За наявності такого важкого мовленнєвого порушення як алалія діти можуть стикатися з різними бар'єрами у навчанні, такими, як важкість сприймання і розуміння мовлення, проблеми з аудіюванням, переробка сприйнятої мовленнєвої інформації, формулювання відповіді на запитання, створення усного та письмового висловлювання тощо. Також може виникати соціальна

ізоляція та негативні відчуття через комунікативні труднощі. Ефективна підтримка дітей та індивідуальний підхід у навчанні і вихованні можуть допомогти подолати ці бар'єри.

Термін «педагогічна підтримка» використовується у психолого-педагогічній літературі та в практиці супроводу дітей з особливими освітніми потребами з метою допомоги таким дітям в особистісному розвитку, подоланні різних навчальних і життєвих труднощів. Підтримка як феномен психолого-педагогічного супроводу дитини має на меті сприяти вирішенню актуальних потреб, розвитку і закріпленню позитивних якостей дитини, вона «здатна поліпшити взаємини між дітьми й дорослими (педагогами й батьками), і, головним чином, покликана попереджати виникнення проблем і конфліктів у сфері соціальної взаємодії й на шляху особистісного становлення дитини з особливими потребами» (Кобильченко, 2018, 2019).

Алалія – це одне з найбільш тяжких мовленнєвих порушень, викликане ураженням мозкових механізмів мовленнєвої діяльності, має специфічну симптоматику, характеризується повною або частковою відсутністю мовлення. При цьому мовленнєві порушення не пов'язані з порушеннями слуху і, в багатьох випадках, з недорозвиненням інтелектуальних функцій. Якщо і виникає затримка інтелектуального розвитку, то вона має вторинні причини і викликана саме відсутністю мовленнєвої функції або тяжким її перебігом, хоча у важких випадках диференціальна діагностика становить великі труднощі. Науковці підкреслюють, що особливістю є те, що інтелектуальні

порушення при алалії не обмежуються тільки недорозвитком вербального інтелекту. Здебільшого визначені відхилення (вторинність, уповільнений темп мислення, недостатність окремих психічних функцій) маскують можливості дітей і часто призводять до діагностичних помилок (Соботович, 2015).

Так, тяжкі мовленнєві порушення первинного характеру можуть впливати на інтелектуальний розвиток дитини, особливо на формування вищих рівнів пізнавальної діяльності, що обумовлено тісним взаємозв'язком мовлення і мислення та обмеженістю соціальних, зокрема мовленнєвих, контактів, у процесі яких здійснюється пізнання дитиною явищ довкілля. У дослідженнях Ю. Рібцун зазначено, що значна кількість помилок у навчальній діяльності у дітей з тяжкими порушеннями мовлення пов'язана із «недостатньою сформованістю аналітико-синтетичної діяльності загалом, мисленнєвих операцій абстрагування, узагальнення, аналізу та синтезу зокрема, аналізу через синтез, аналізу просторових відношень, синтезу звуко-буквених елементів, операції встановлення закономірностей» тощо (Рібцун, 2020: 30).

При своєчасній допомозі мовленнєва функція у дітей здатна частково або повністю відновлюватися (в залежності від типу і ступеня тяжкості порушення). Подолання мовленнєвих порушень при алалії вимагає тривалої, систематичної та комплексної роботи з залученням фахівців спеціальної педагогіки, психології, медицини.

Діти з алалією на фоні дітей зі звичайним, типовим мовленням виділяються відсутністю розгорнутого фразового мовлення, невмінням висловити побажання, власні емоційні почуття та стани (захоплення, радість, сум, незадоволення тощо). Вільне мовленнєве спілкування таких дітей з однолітками, дорослими обмежене й іншими мовленнєвими особливостями. Одні діти недостатньо володіють активним власним мовленням, але рівень розуміння мовлення представляє собою досить об'ємний пасивний словниковий запас та розуміння значень багатьох слів. Інші діти мають труднощі в розумінні словесних інструкцій, усних мовленнєвих завдань (Трофименко, 2022). Порушення мовленнєвого розвитку тією чи іншою мірою (залежно від його характеру) негативно впливають на діяльність та поведінку дитини.

Недосконалість комунікативних навичок, мовленнєва інактивність заважають повноцінному когнітивному розвитку дітей, оскільки не забезпечують повною мірою процес вільного спілкування. У дітей дошкільного і молодшого шкільного віку «мовленнєва діяльність зазнає деформуючого впливу несприятливих факторів, зумовлюючи вторинні відхилення у комунікативній діяльності» (Брушневська, 2018: 2). За результатами дослідження І. Баранець, наприклад, «встановлено, що комунікативна компетентність дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією – це інтегрований результат оволодіння комунікативними вміннями та навичками в процесі комунікативно-мовленнєвої діяльності» (Баранець, 2022: 4).

Метою статті є висвітлення проблеми допомоги дітям з алалією, репрезентація основних стратегій та напрямів підтримки дітей з алалією у навчальному процесі та за його межами з урахуванням наявних освітніх труднощів як в спеціальних, так і в інклюзивних навчальних закладах. Іншою метою є надання фахівцям інклюзивно-ресурсних центрів, педагогічним працівникам закладів дошкільної та загальної середньої освіти знань та рекомендацій про те, як організувати освітнє середовище в закладах освіти та поза їх межами та облаштувати навчально-виховний процес для комфортного перебування дитини.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз та узагальнення даних науково-теоретичної, методичної літератури з проблеми навчання і виховання дітей з алалією, супроводу і підтримки задля забезпечення оптимальних умов для їх розвитку; емпіричні: бесіди з фахівцями (консультантами) інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), вчителями-логопедами, батьками дітей з алалією, аналіз та узагальнення отриманих даних.

Результати дослідження. Одним із важливих завдань розвитку дитини з особливими мовленнєвими потребами є підтримка її здатності здійснювати комунікацію в різних сферах спілкування з урахуванням мотивації, мети та соціальних норм поведінки; нормалізація м'язового тону організму через інтеграцію мовленнєвої, пізнавальної, рухової діяльності на фоні організації загальнооздоровчих заходів з позицій індивідуального підходу до потреб кожної особи. У цьому контексті велике значення для опанування знань з різних предметів і, зокрема

засвоєння мови, мають не тільки спеціальні корекційні заняття, а й соціальні фактори: контакт з дитиною, сумісна діяльність, гра дорослого з дитиною; емоційні фактори, мотивація тощо.

Підтримка дитини з алалією в освітньому процесі є важливим завданням у забезпеченні їй оптимальних умов для навчання та розвитку, подолання труднощів у навчанні, що вимагає спеціальних стратегій та підходів. З метою виявлення труднощів, з якими стикається дитина у процесі навчання, виховання перебування у закладах освіти та вдома, нами було проведено опитування фахівців (консультантів) ІРЦ, вчителів-логопедів, батьків дітей з мовленнєвими потребами, які зверталися до ІРЦ.

У бесідах зверталася увага на мовленнєві порушення при алалії та їх ступінь, які призводять до спільних труднощів, з якими дитина може стикатися у процесі навчання: порушення слухо-мовленнєвої пам'яті, нетривала увага до мовленнєвої інформації, порушення розуміння мовлення при сенсорній алалії без моторних порушень, елементи сенсорного недорозвитку при моторній алалії, уповільнений темп опанування іноземної мови, математики, писемного мовлення, прояви сенсо-моторної алалії, яка зустрічається частіше. Для педагогів (фахівців) зверталася увага на те, як учень виконує творчі завдання, який тип матеріалу викликає затримку у виконанні, що важче дається дітям: слухання, письмове завдання, робота в групах, способів та темпів вирішення освітніх задач дитиною тощо. Для батьків дітей були актуальними питання про предмети, які найважче опановують діти, які види

завдань викликають труднощі та їх обсяг: теоретичного чи практичного характеру, самотійна робота, письмо, слухання, математичні обчислення, якої саме допомоги, підказки потребує дитина тощо.

Отримані дані опитування педагогів, батьків дали змогу виявити різний рівень труднощів в опануванні знань з різних предметів та навички спілкування дитини незалежно від вікової категорії, яка обмежена старшим дошкільним і молодшим шкільним віком. На низькому рівні виконання завдань діти показали різні результати (35%): відмова від виконання, грубе обмеження словесного спілкування, негативізм, незацікавленість, складнощі у вимові слів, відсутність речень, розгорнутого мовлення, наявність інших проявів. На середньому рівні (46%) діти потребують додаткових засобів підтримки (візуалізація, додатковий матеріал, неодноразове повторення, додатковий час, логопедична корекція тощо). На високому рівні (11%) діти цікавляться навчальним матеріалом, демонструють бажання пізнання світу, не відмовляються від комунікації, але водночас мають проблеми з засвоєнням знань з предметів мовного циклу, уповільнений темп мисленнєвої діяльності, отримували корекційну допомогу.

Отримані відомості про труднощі та специфічність перебігу мовленнєвої діяльності у процесі навчання і спілкування дали підстави для розроблення напрямів підтримки і допомоги дітям з алалією в освітньому просторі, особливо в умовах інклюзивного навчання.

Нижче представлено деякі стратегії та напрями роботи, які можуть бути враховані фахівцями при навчанні та супроводі дітей з алалією у закладах освіти.

Загальні напрями

1. Раннє виявлення та діагностика. Важливо виявити алалію в дитини якнайшвидше, щоб розпочати вчасну інтервенцію та підтримку. Регулярні оцінки мовлення і комунікації можуть допомогти виявити проблеми і задіяти необхідні заходи.

2. Індивідуальний підхід. Кожна дитина з алалією може мати унікальні потреби, тому важливо розробляти індивідуалізовані плани та стратегії для їх підтримки. Сюди можуть входити заняття з вчителем-логопедом, спеціальні вправи, матеріали, які сприяють розвитку мовлення.

3. Розширення комунікативного середовища. Дітям з алалією може знадобитися додаткова підтримка у вивченні мови та інших предметів. Вчителі-предметники, вчителі-логопеди та інші співробітники можуть використовувати відеоматеріали з аудіосупроводом для підсилення розуміння матеріалу. Використання спеціальних мовних програм та технологій також може бути корисним. Діти з важкими формами моторної алалії або сенсорною алалією можуть використовувати альтернативні способи комунікації, такі як жести, міміка, піктограми, символи або комунікатори.

4. Комунікаційні стратегії. Важливо сприяти розвитку і використанню зазначених вище стратегій, щоб дитина могла ефективно спілкуватися та виражати свої думки та потреби.

5. Сприяння соціально-емоційному розвитку. Діти з алалією можуть зазнавати труднощів у спілкуванні та встановленні соціальних зв'язків. Важливо створити атмосферу в класі, де дитина відчуває себе комфортно та відчуває підтримку. Розвиток соціальних навичок та спілкування може включати групові справи, спільні проєкти та спілкування з однолітками, різні психотехнології та програми з емоційно-вольового розвитку.

6. Підтримка самооцінки та мотивації. Важливо підтримувати позитивне сприйняття дитиною свого розвитку та досягнень. Визнання прогресу, використання похвали, заохочень та постановка реалістичних цілей можуть сприяти мотивації та підтримці самооцінки дитини з алалією.

7. Неперервний моніторинг та оцінка прогресу. Необхідно забезпечити систематичний моніторинг та проміжну оцінку прогресу дитини з алалією. Це дає змогу вчасно виявляти проблеми, адаптувати навчальні підходи та стратегії для досягнення найкращих результатів.

Підтримка на уроці та в позаурочний час

Підтримка дитини з алалією під час уроку може включати використання різноманітних методів та технологій, які сприяють комунікації, розвитку та навчанню. Ось деякі з них.

1. «Обов'язковими умовами успішного засвоєння знань виступають:

– довільність (здебільшого навмисне привертання уваги до нової інформації, а не мимовільне її накопичення), чітке дозування матеріалу (не більше 2-7 нових лінгвістичних одиниць

для запам'ятовування від уроку до уроку до кінця четвертого класу відповідно до індивідуальних мовленнєвих можливостей; виконання невеликих домашніх завдань лише з опорою на засвоєний на уроці матеріал);

– наявність різноманітних опор (з акцентом на зорових та рухових, уникаючи ситуацій засвоєння мовленнєвого матеріалу лише на основі слухового сприймання за причини частого порушення фонематичних процесів) та індивідуальний розклад (темп, послідовність, пріоритети тощо) засвоєння навчального матеріалу» (Данілавічюте та ін., 2022: 6).

2. Використання візуальних засобів. Візуальні засоби, такі як ілюстрації настінні/індивідуальні літер, схеми слів/складів, діаграми, картки зі словами можуть бути корисними для дитини з алалією. Вони допомагають зрозуміти та запам'ятати новий матеріал, а також сприяють розвитку мовлення і комунікації. Також можна використовувати: а) метроном, дзеркало індивідуальне/настінне; б) друковані таблиці з зображенням органів мовлення; в) книги для читання по складах, збірки диктантів, прописи, розвивальні дидактичні ігри за навчальними та лексичними темами; г) трафарети, моделі літер, тренажери для розвитку дрібної моторики; д) пісковий годинник/секундомір для виконання завдань; е) використання ляльок для лялькового/пальчикового театру.

3. Використання аудіо- (обмежено) та відеоматеріалів може бути корисним для підтримки навчання дитини з алалією. Це можуть бути записи звуків природи, міста, співу птахів, тварин,

людей, словникові диктанти, аудіокниги, відеопрезентації або відеоуроки, які допомагають усвідомити та засвоїти нову інформацію.

4. Використання технологій та програм для розвитку мовлення. Наприклад, деякі з них, альтернативні або допоміжні засоби комунікації:

– спеціальні пристрої, інтерактивні дошки та комп'ютерні програми або застосунки, які допомагають дитині з алалією комунікувати. Вони надають засоби для вираження своїх думок, питань, ідей. Використання цих засобів може допомогти дитині активніше взаємодіяти з навчальним матеріалом. Вони можуть містити візуальні елементи, ігри, вправи, які розвивають мовлення та комунікативні навички;

– спеціальні підручники та матеріали. Створення або використання спеціальних підручників та навчальних матеріалів, які адаптовані до потреб дітей з алалією, може сприяти їх навчанню. Це можуть бути матеріали з великими шрифтами, ілюстраціями, конкретними інструкціями та розшифровками складних понять;

– індивідуальні заняття з вчителем-логопедом є важливим елементом підтримки дитини з алалією. Логопед сприяє розвитку мовлення, артикуляції та комунікативних навичок, використовуючи спеціальні вправи, ігри та методики;

– спільна робота в малих групах. Організація роботи в малих групах дозволяє дитині з алалією більш активно взаємодіяти та комунікувати з однолітками. Це стимулює розвиток мовлення,

сприяє соціальній взаємодії та відчуттю приналежності до групи. Педагог може організовувати спільні проєкти, дискусії, рольові ігри, де дитина може використовувати свої комунікативні навички та розвивати мовлення;

– розширення часу та ресурсів. Дитина з алалією може потребувати більше часу та додаткових ресурсів для засвоєння матеріалу. Педагог та фахівець можуть спільно визначити необхідні модифікації та адаптації уроку, такі як подовження часу на завдання, надання додаткових пояснень, використання додаткових матеріалів.

5. Диференціація уроку може містити різні рівні завдань, індивідуальну підтримку та планування додаткових ресурсів, щоб забезпечити оптимальні умови для навчання кожної дитини.

6. Постійний моніторинг та оцінка прогресу дитини з алалією є важливим елементом успішної підтримки. Педагог та фахівець можуть використовувати різні методики та інструменти, такі як спостереження, записи, портфоліо робіт, щоб відстежувати розвиток мовлення та комунікативних навичок дитини. Це допомагає адаптувати навчальні стратегії та програму, а також визначати потреби у подальшій підтримці.

Підтримка дитини з алалією є важливим засобом для забезпечення її успішного навчання та розвитку. Застосування зазначених і описаних методів та прийомів допомагає створити спеціальне навчальне середовище, в якому кожна дитина має можливість розвиватись та досягати свого потенціалу.

Взаємодія фахівців і родини

Важлива складова успішної підтримки дитини з алалією в умовах спеціального і інклюзивного навчання – це співпраця з батьками або особами, які їх замінюють. Родина є важливим партнером у навчанні та супроводі дітей з алалією, в тому числі і логопедичному супроводі (В. Кисличенко, 2011). Регулярна комунікація з батьками, консультування та надання порад можуть допомогти підтримати дитину вдома та розширити навчальне середовище. Батьки повинні усвідомити, що тільки сумісними зусиллями можливо досягти позитивних результатів у процесі корекції мовленнєвого порушення та виховання особистості в цілому.

У дослідженнях Н. Піканової зазначено, що «батьки дитини з особливими потребами живуть у зоні постійного ризику. Пролонгована психотравмуюча ситуація негативно впливає на ситуацію в родині і може провокувати ігнорування або ж негативне ставлення батьків до дитини та її потреб. Тому налагодження співпраці з батьками, залучення їх до повноцінної участі в навчанні і розвитку їхньої дитини в усі її вікові періоди є критично необхідними та беззаперечною умовою успішної соціалізації дитини з особливими освітніми потребами... Науковці зосереджують увагу на створенні в інклюзивному закладі належного середовища для дітей з особливими потребами, а також наголошують на необхідності спиратись у цьому на найближчий для дитини мікросоціум (батьків, родину, значущих дорослих та ін.), який є важливим чинником засвоєння нею усталених у ширшій спільноті норм і правил» (Піканова, 2018: 150).

Взаємодія фахівців, педагогів та батьків є важливим елементом успішного навчального процесу. Основні принципи співпраці – це взаєморозуміння, спільна робота та взаємопідтримка. Представимо деякі аспекти цієї взаємодії.

1. Обмін інформацією. Фахівці, педагоги та батьки повинні активно спілкуватися та обмінюватися інформацією щодо потреб та можливостей дитини з алалією. Регулярний обмін інформацією, консультації та взаємопідтримка допомагають забезпечити єдність підходів і стратегій як вдома, так і в школі. Це може бути обговорення мовних та комунікативних вмінь, прогресу, успішності та інших аспектів, які стосуються навчання та розвитку дитини. Батьки можуть надати корисну інформацію про особливості своєї дитини, її потреби та успіхи, а також підтримувати індивідуальні програми та вправи у повсякденному житті.

2. Розроблення індивідуального навчального плану. Фахівці та педагоги спільно з батьками можуть розробити індивідуальний навчальний план для дитини з алалією, який враховуватиме її потреби та можливості. Цей план може містити конкретні мету, стратегії, методи та оцінку прогресу, використання адаптивних засобів, щоб забезпечити успішність навчання та розвитку дитини з алалією.

3. Спільна підтримка навчання. Фахівці, педагоги та батьки можуть працювати разом, щоб забезпечити належну підтримку навчання дитини. Це може містити використання спеціальних методик та матеріалів, додаткову підтримку в класі, індивідуальні

заняття з вчителем-логопедом та спільну роботу над вправами та домашніми завданнями.

4. Розвиток спільного розуміння. Взаєморозуміння між фахівцями, педагогами та батьками є ключовим фактором в успішній взаємодії. Вони повинні враховувати особливості та потреби дитини з алалією, демонструвати відкритість, емпатію та повагу одне до одного. Спільне навчання, обговорення та розв'язання проблем допомагають створити сприятливе середовище для дитини з алалією.

5. Підтримка вдома. Батьки відіграють важливу роль у навчанні та розвитку дитини з алалією. Вони можуть підтримувати та практикувати засвоєні навички мовлення вдома, стимулювати комунікацію та спілкування. Регулярна комунікація з фахівцями та педагогами допомагає батькам отримувати поради та підтримку для роботи з дитиною вдома.

6. Участь у спільних зустрічах та тренінгах. Фахівці, педагоги та батьки можуть брати участь у спільних зустрічах, тренінгах та семінарах, спрямованих на покращення співпраці та розуміння потреб дитини з алалією. Це дає можливість усім сторонам отримати нові знання, обмінятися досвідом та зміцнити спільний підхід до навчання та підтримки.

Зазначимо, що в українській системі навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами наявні певні зрушення в організації командного супроводу дітей. Такі дані наводять вітчизняні дослідники: «На основі зарубіжного та вітчизняного досвіду впровадження інклюзії можна говорити про помітні

успіхи у створенні команди фахівців та батьків, які спільно вирішують нагальні питання. Втім, є й проблеми, з якими стикаються педагоги закладів з інклюзивним навчанням» (А. Колупаєва, Е. Данілавічюте, С. Литовченко, 2012: 119).

Тож взаємодія фахівців, педагогів та батьків дітей з алалією в умовах інклюзивного навчання покликана забезпечити всебічну підтримку та розвиток дитини. Це потребує постійного співробітництва, спілкування, спільної роботи та взаєморозуміння між усіма учасниками освітнього процесу.

Отже, підтримка та супровід дитини з алалією потребує індивідуального, диференційованого підходу, спільної роботи з вчителем-логопедом та іншими педагогами, фахівцями ІРЦ, а також співпраці з батьками. Моніторинг та оцінка прогресу дають змогу відстежувати успішність та вносити необхідні зміни у процес навчання. Забезпечення доступу до адаптованого навчання, індивідуального підходу сприяє розвитку дитини з алалією, її самовизначенню та досягнення успіху.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у статті представлено результати дослідження проблеми підтримки дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з алалією в умовах навчального процесу та поза ним, репрезентовано стратегії, які можуть використовувати у практичній роботі фахівці, педагоги, слухачі та студенти відповідного фаху. Проблема супроводу та підтримки дітей з алалією в освітньому процесі залишається актуальною і потребує подальших досліджень та розвитку інклюзивних освітніх практик.

Перспективи подальших досліджень можуть полягати в розробленні науково обґрунтованих підходів та відповідних більш деталізованих методик педагогічного супроводу, адаптованих та модифікованих програм навчання і розвитку дітей з алалією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранець, І.В. (2021). Формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією: дис.... д-ра філософії: 016. Київ. 309 с.

URL:https://ispukr.org.ua/articles/21/%D0%94%D0%B8%D1%81_%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C_%D0%86_%D0%92_.pdf

2. Брушневська, І.М. (2018). Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ. 23 с.

URL:<http://ispukr.org.ua/wpcontent/uploads/2018/04/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82-%D0%91%D0%A0%D0%A3%D0%A8%D0%9D%D0%95%D0%92%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%90-%D0%86%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%90-%D0%9C%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%90%D0%87%D0%92%D0%9D%D0%90.pdf>

3. Кисличенко, В.А. (2011). Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. – К. 20 с.

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/31439/100067089.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4. Кобильченко, В.В. (2018). Концептуальні засади педагогічної підтримки молодших школярів із порушеннями зору. *Особлива дитина: навчання і виховання*. №2 (86). С. 7-16. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716860>

5. Кобильченко, В.В. (2019). Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами в освітньому просторі // Діти з особливими потребами в освітньому просторі: збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології і реабілітології «Діти з особливими потребами в освітньому просторі» (м. Чернігів, 10-11 жовтня 2019 р.). Київ. С. 81-84. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718636>

6. Колупаєва, А.А., Данілавічюте, Е.А., & Литовченко, С.В. (2012). Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. Київ: Видавнича група «А.С.К.». 192 с.

7. Піканова, Н. (2018). Передумови соціального інтегрування дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах дошкільних закладів освіти // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць. Київ. № 14. С. 148-152. URL: http://ispukr.org.ua/articles/18/zb_14_2018.pdf

8. Рібцун, Ю.В. (2020). Учні початкових класів із важкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток: навч.-метод. посіб. Львів: Світ. 264 с.
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730353>

9. Соботович, Є.Ф. (2015). Вибрані праці з логопедії. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго. С. 94.

10. Стандартизація навчально-методичного забезпечення навчання молодших школярів з важкими порушеннями мовлення: навч.-метод. посібник / Е.А. Данілавічюте та ін. Київ, 2022. С. 6. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734271>

11. Трофименко, Л.І. (2022). Освітні труднощі в учнів початкових класів з алалією. *Особлива дитина: навчання і виховання*. № 4 (108). С. 58-68.

URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736468>

REFERENCES

1. Baranets, I.V. (2021). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti u ditei starshoho doshkilnoho viku iz motornoiu alaliiieu [Formation of communicative competence in older preschool children with motor alleles]. *Qualifying scientific work as a manuscript*. Kyiv [in Ukrainian].

https://ispukr.org.ua/articles/21/%D0%94%D0%B8%D1%81_%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C_%D0%86_%D0%92_.pdf

2. Brushnevskaya, I.M. (2018). Formuvannia komunikatyvnoho komponenta movlennievoi diialnosti ditei p'iatoho roku zhyttia iz zahalnym nedorozvytkom movlennia [The formation of the communicative component of speech activity of children at the age of five with general underdevelopment of speech]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

<http://ispukr.org.ua/wpcontent/uploads/2018/04/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82-%D0%91%D0%A0%D0%A3%D0%A8%D0%9D%D0%95%D0%92%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%90-%D0%86%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%90-%D0%9C%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%90%D0%87%D0%92%D0%9D%D0%90.pdf>

3. Kyslychenko, V.A. (2011). Lohopedychnyy suprovid sim"yi, u yakiyv ykhovuyet'sya dytyna z porushennyamy movlennya [Logopedic support of the family which brings up a child with speech disorders]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/31439/100067089.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4. Kobylchenko, V.V. (2018). Kontseptualni zasady pedahohichoyi pidtrymky molodshykh shkolyariv iz porushennyamy zory [Conceptual principles of pedagogical support for younger schoolchildren with visual impairments]. – *A*

special child: education and upbringing, №2 (86), 7-16. Kyiv. [in Ukrainian].

URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716860>

5. Kobylychenko, V.V. (2019). *Psykhologo-pedahohichnyy suprovid ditey z osoblyvymy potrebamy v osvith'omu prostori [Psychological and pedagogical support of children with special needs in the educational space]. C. 81-84. Children with special needs in the educational space: a collection of materials of the 5th International Congress on Special Pedagogy, Psychology and Rehabilitation «Children with Special Needs in the Educational Space» (Chernihiv, 10-11 October, 2019). (pp. 81-84). Kyiv. [in Ukrainian].*

URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718636>

6. Kolupaieva, A.A., Danilavichiutie, E.A., & Lytovchenko, S.V. (2012). *Profesiine spivrobitnytstvo v inkliuzyvnomu navchalnomu zakladi [Professional cooperation in an inclusive educational institution]. Kyiv: Vydavnycha hrupa «A.S.K.». [in Ukrainian].*

7. Pikanova, N. (2018). *Peredumovy sotsialnoho intehruvannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v inkliuzyvnykh hrupakh doshkilnykh zakladiv osvity [Prerequisites for social integration of children with special educational needs in inclusive groups of preschool educational institutions]. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy – Education of persons with special needs: ways of development, 14, 148-152. [in Ukrainian]. URL: http://ispukr.org.ua/articles/18/zb_14_2018.pdf*

8. Ribtsun, Yu.V. (2020). *Uchni pochatkovykh klasiv iz tiazhkymy porushenniamy movlennia: navchannia ta rozvytok [Elementary school students with severe speech disorders: learning and development]. L'viv: Svit [in Ukrainian]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730353>*

9. Sobotovych, Ye.F. (2015). *Vybrani pratsi z lohopedii [Selected works on speech therapy]. Kyiv: Dmytro Burago Publishing House, p. 94. [in Ukrainian].*

10. Danilavichyutye, E.A., Trofymenko, L.I., Ilyana, V.M., Ribtsun, Y.V., Martyniuk, Z.S., & Hryban, G.V. (2022). *Standartyzatsiya navchalno-metodychnoho zabezpechennya navchannya molodshykh shkolyariv z tyazhkymy*

porushennyamy movlennya [Standardization of educational and methodological support for the education of younger schoolchildren with severe speech disorders]. Kyiv: Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734271>

11. Trofymenko, L.I. (2022). Osvitni trudnoshchi v uchniv pochatkovykh klasiv z alaliieiu [Educational difficulties in primary school students with alalia]. *Osoblyva dytyna: navchannya i vykhovannya – A special child: education and upbringing*, 4 (108), 58-68. [in Ukrainian]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736468>

УДК 376.015.3-056.263-053

Світлана Литовченко,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України

E-mail: svetalitovchenko@ukr.net

orcid.org/0000-0003-0001-4667

Svitlana Lytovchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow, Head of the Department of Education for Children with Sensory Development Disorders, Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine

Микола Супрун,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

E-mail: suprun62@ukr.net

orcid.org/0000-0002-4198-9527

Mykola Suprun,